

Släktföreningen
Mats Ersson
Nohrmans
Ättlingar

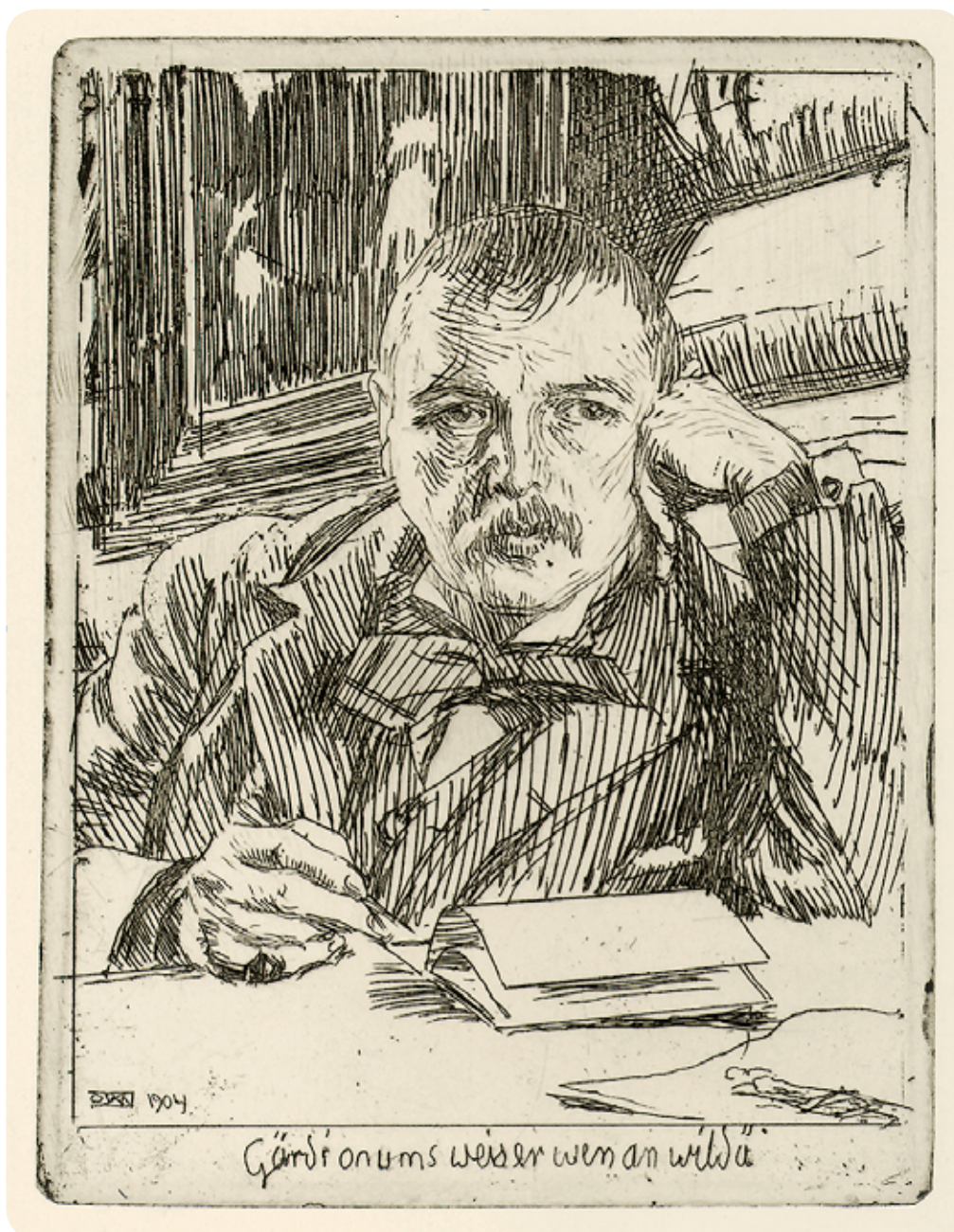

Sukuseura
Mats Ersson
Nohrmanin
Jäkeläiset

Medlemsblad 2/2010

Jäsenlehti 2/2010

www.mesn.nu

Zorns självporträtt: Gärdi onums wäisä wänn ann wildä
Etsning 1904

Ovan byn Noret i Mora på 1800-talet. Här ligger länsmansgården byggd på 1600-talet av släktens anfader, länsmannen Mats Ersson Nohrman. T. h. ser vi byggnaden idag

Vasemmalla näkymä Noret kylään Ruotsin Morassa 1800-luvun keskivaiheilta. Tässä kylässä sijaitsee suvun päämiehen Mats Ersson Nohrmanin 1600-luvulla rakentama ja hyvin säilynyt talo, Länsmansgården.

Föreningenärenden

Föreningens ordinarie möte hölls på Kotkaniemi gård den 1.8. 2009.

Mötet beslöt att följande ordinarie släktmöte skall hållas i Mora år 2013. Vidare utsågs den nya styrelsen för kommande verksamhetsperiod. Styrelsen består av ordförande, åtta ordinarie medlemmar och fyra suppleanter.

Till ordinarie styrelsemedlemmar valdes följande personer:

Folke Hansjons, ordförande <folke.hansjons@gmail.com>

tel. +46703625037

Jutta Aminoff, <jutta.aminoff@pp.inet.fi>

Per Aronson, <peraronsson@tele2.se>

Benedict Gestrin, <benne@mbnet.fi>

Tryggve Gestrin, <tgestrin@saunalahti.fi>

Mats Hermansson <mats.hermansson@moraarmatur.com>

Ola Hermansson, <olakoknappargrand@telia.com>

Mikael Norlin, <norlin.mora@telia.com>

Matias Uusikylä <matias.uusikyla@promedia.inet.fi>

Till suppleanter valdes:

Hélène Creutz, Svea Katrin, Margareta Nordin, Ann-Christine Sved

Yhdistysasiat

Yhdistyksen vuosikokous pidettiin 1.8.2010 Kotkaniemen kartanolla.

Kokous päätti että seuraava suvukokous pidetään vuonna 2013 Ruotsin Morassa. Lisäksi valittiin uusi hallitus tulevalle toimintakaudelle. Hallituksen muodostavat sen puheenjohtaja sekä kahdeksan varsinaista jäsentä ja neljä varajäsentä.

Varsinaisiksi jäseniksi valittiin seuraavat henkilöt:

Folke Hansjons, puh.joht. <folke.hansjons@gmail.com>

tel. +46703625037

Jutta Aminoff, <jutta.aminoff@pp.inet.fi>

Per Aronson, <peraronsson@tele2.se>

Benedict Gestrin, <benne@mbnet.fi>

Tryggve Gestrin, <tgestrin@saunalahti.fi>

Mats Hermansson <mats.hermansson@moraarmatur.com>

Ola Hermansson, <olakoknappargrand@telia.com>

Mikael Norlin, <norlin.mora@telia.com>

Matias Uusikylä <matias.uusikyla@promedia.inet.fi>

Varajäseniksi valittiin:

Hélène Creutz, Svea Katrin, Margareta Nordin, Ann-Christine Sved

www.mesn.nu

mora@mesn.nu

Org.nr: 884402 - 1322

Postgiro: 27 38 31-8 och bankgiro: 5555-5932 i Sverige

Bankkonto i Finland: 157230 - 353466

Det nya lösenordet till hemsidans släktträd kan efter erlagd årsavgift begäras via mora@mesn.nu

www.mesn.nu

mora@mesn.nu

Org.nr: 884402 - 1322

Postisiirto: 27 38 31-8 sekä pankkisiirto: 5555-5932 Ruotsissa

Pankkitili Suomessa: 157230 - 353466

Kotisivun uuden tunnustan voi hakea maksun suoritettua sähköpostiosoitteesta mora@mesn.nu

Hösten är kommen...

Anders Zorn torde med all önskvärd tydlighet under år 2010 ha befast sin ställning som den mest beryktade av alla ättlingar efter kronolänsmannen Mats Ers-son Nohrman (1638-1698). Under detta år har Mora nämligen präglats av 150-årsfirandet av Anders och Emma Zorn. Zornmuseets jubileumsutställning "Anders Zorns mästerverk" har rönt stor uppskattning både lokalt, nationellt och internationellt. Besökstillströmningen har slagit alla rekord med över 70 000 besökande. Ännu under den sista utställningsveckan fanns dagar med mer än 1200 besökande. Utställningen flyttas under hösten till Waldemarsudde i Stockholm med vernissage den 23 oktober, där den pågår fram till slutet av januari 2011

En lång rad kringarrangemang under året har samlat en talrik publik. Ett exempel var Karlfeldtsamfundets helgsmålssamling vid Zorns grav kvällen före 90-årsdagen efter konstnärens bortgång. Här föredrogs nu på nytt det tal, som hölls av Erik Axel Karlfeldt vid gravens avtäckning. Talet har av expertisen bedömts vara bland det bästa av Karlfeldts prosaalter. För släktföreningen känns det angeläget att med samfundets tillåtelse få publicera talet, i synnerhet som det sorgligt nog var glest med morabor vid samfundets samling.

Att minnet av Emma Zorn också skulle få en framskjuten plats i jubileumsfirandet var givet. Hon har särskilt uppmärksammats med en särskild Emmadag med pompa och ståt. Minnet av henne lyfts under hösten fram i några föreläsningar av Zornmuseets medarbetare Per Svålas. Dessa föreläsningar, varav den sista äger rum torsdagen 19 november får ses som upptakt till en ny utställning över Emma Zorn. Den startar den 30 november och pågår fram till den 13 mars.

En viktig person i det sammanhang, som ledde till att Anders och Emma engagerade sig i folkhögskolefrågan var den finländske agitatorn och folkbildaren Uno Stadius. Han var en välsedd gäst i Zorngården, där han tidvis bodde. Hans dotterdotter, den svensk-finländska författarinnan Märta Tikkanen har under hösten utgett en mycket uppskattad bok om sin mor-

far och mormor, Uno och Emma Stadius. Boken, som fått titeln "Emma och Uno – visst var det kärlek" är i första hand en ömsint och fin skildring av ett par, som fick uppleva kärlek och äktenskap men också prövningar, svåra motgångar och stora besvikelser.

Men boken ger också läsaren en historiskt intressant bild av svenskfinländska förhållanden vid förra sekelskiftet men är framförallt en fascinerande skildring av folkbildningens och folkhögskolornas framväxt i Norden och framförallt i Dalarna. I detta sammanhang redovisar författarinnan mycket intressanta händelser i Mora, t.ex julfirandet i Zorngården med bl a Stadius och Karlfeldt som gäster. En annan händelse, som skildras i boken är det, som inträffade när prosten Gustafsson försökte utestänga Stadius från att leda siljanskörerna men fick finna sig i att Zorn gömde kyrknyckeln och därmed räddade en minnesvärd afton. Det känns därför angeläget att i detta medlemsblad få uppmärksamma boken. Själv kommer författarinnan f ö att presentera sin bok på Mora folkhögskola den 18 november, då även allmänheten hälsas välkommen. Se annons på sidan 15!

För att tillgodose våra finska medlemmars önskemål kommer en översättning till finska av detta medlemsblads artiklar att senare presenteras

Folke Hansjons, ordf

Kun saapuu syys...

Anders Zorn on vuonna 2010 eittämättä vahvistanut asemansa kruununnimismies Mats Ersson Nohrmannin (1638–1698) kuuluisimpana jälkeläisenä. Tänä vuonna Anders ja Emma Zornin syntymästä on näet kulunut 150 vuotta ja tähän liittyvät juhlallisuudet ovat leimanneet Moran kulttuurielämää. Zorn-museon juhlanäyttely, ”Anders Zorns mästerverk” (Anders Zornin mestariteokset), on saanut suurta paikallista, kansallista ja kansainvälistä huomiota. Vierailijavirta, 70 000 kävijää, on lyönyt kaikki ennätykset. Vielä viimeisen viikon joinakin päivinä näyttelyssä kävi yli 1200 vierasta. Syksyllä näyttely siirtyy Tukholmaan, Waldemarsuddenille, jossa avajaiset pidetään 23. lokakuuta. Näyttely jatkuu tammikuun 2011 loppuun saakka.

Myös vuoden mittaan järjestetyt aiheeseen liittyvät muut tapahtumat ovat kiinnostaneet laajasti. Yksi esimerkki näistä on Karlfeldsamfundet-seuran järjestämä kokoontuminen Zornin haudalle iltana, jona taiteilijan poismenosta oli kulunut 90 vuotta. Tällöin esitettiin uudelleen Erik Axel Karlfeltin hautakiven paljastustilaisuudessa pitämä puhe, jota asiantuntijat pitivät yhtenä parhaimmista Karlfeldtin ansiokkaiden puheiden joukossa. Sukuseura arvostaa mahdollisuutta julkaista puhe Karlfeldsamfundet-seuran suostumuksella, varsinkin kun vain valitettavan harvat moralaiset ovat kuuluneet seuraan.

On itsestään selvää, että myös Emma Zornin muistoa kunnioitetaan juhlallisuuksin. Häntä on jo huomioitu loisteliaalla Emma-päivällä. Syksyn mittaan Zorn-museon yhteistyökumppani Per Svälas pitää uuteen Emma Zornin elämäntyötä esittelevään näyttelyyn johdattavan esitelmäsarjan. Viimeinen näistä esitelmistä pidetään torstaina 19. marraskuuta. Näyttely avataan 30. marraskuuta ja se jatkuu maaliskuun 13. päivään asti.

Anders ja Emma Zornin omistautumiseen kansankorkeakouluasialle vaikutti merkittävästi suomalainen agitaattori ja kansanvalistaja Uno Stadius. Hän oli aina tervetullut vieras Zornin taloon, jossa hän aika ajoin myös asui. Stadiuksen tyttärentytär, suomenruotsalainen kirjailija Märta Tikkanen, on tänä syk-

synä julkaissut huomiota ja arvostusta saaneen kirjan isovanhemmistaan, Uno ja Emma Stadiuksesta. Kirja ”Emma och Uno – visst var det kärlek”, on ennen kaikkea helläsydäminen ja hieno kuvaus parista, joka sai kokea rakkauden ja avioliiton, mutta myös koetelemuksia, vaikeita vastoinkäymisiä ja suuria pettymyksiä.

Kirja tarjoaa lukijalle myös historiallisesti mielenkiintoisen näköalan suomenruotsalaisiin oloihin viime vuosisadalla. Ennen kaikkea kirja on kuitenkin kiehtova kuvaus kansansivistyksen ja kansankorkeakoulujen tulosta Pohjolaan, erityisesti Taalainmaalle. Tässä yhteydessä kirjailija kuvaa erittäin mielenkiintoisia tapahtumia Morassa, muun muassa erään joulunvieton Zornin talossa, johon myös Stadius ja Karlfeldt vieraina osallistuivat. Kirjassa kuvataan myös tapaus, jossa rovasti Gustafsson yritti estää Stadiusta johtamasta paikallisia kuoroja, mutta Zorn oli piilottanut kirkonavaimen ja siten pelastanut muistorikkaan illan. Tätä taustaa vasten tuntuu tärkeältä huomioida Tikkasen teos tässä jäsenlehdessä. Kirjailija itse esittelee teoksensa Moran kansankorkeakoululla 18. marraskuuta. Yleisö on tervetullut tilaisuuteen (ilmoitus sivulla 15)!

Suomalaisten sukuseuramme jäsenten toivomuksesta tämän numeron artikkelit julkaistaan suomenkielisinä syksyn aikana.

Folke Hansjons, puheenjohtaja

Hans verk visade vad han ville

ERIK AXEL KARLFELDTS MINNESTAL VID ANDERS ZORNS GRAVVÅRD 22 AUGUSTI 1921

Zorns självporträtt i vargskinnspäls

Karlfeldts gode vän, den beundrade Anders Zorn, avled den 22 augusti 1920. Ett år senare invigdes hans gravvård på Mora kyrkogård, formad som en vikingtida stenkista av Christian Eriksson och prydd med olika för Zorn karaktäristiska ornament och märken. Bland de inbjudna vännerna var förutom Karlfeldt bl.a. prins Eugen, Nathan Söderblom, Bruno Liljefors, Hugo Alfvén och K.G. Westman. Morakören inledde med biskop Thomas frihetssång. ”D:r E.A. Karlfeldt framträdde härpå och höll under andlös uppmärksamhet ett monumentalt format minnestal över den världsberömda Morasonen”.

Kören sjöng Stenhammars Sverige, ärkebiskopen läste ”med malmklingande stämma välsignelsen” och till sist sjöngs två verser ur Den signade dag, som slutade med orden: »Gack in i din Herras glädje, gack in, Du tjänare, gode och trogne!» (TT) För Karlfeldt markerade högtidligheten i Mora en vändpunkt. Mannaårens konstnärsliv med Anders Zorn som en energigivande kraftkälla hade nu avslösts av den mogna ålderns stabila familjeliv med lustgården Sängs i centrum. Veckan efter invigningen av Zorns gravvård i Mora börjar Karlfeldt arbeta på sin nyinköpta gård i Sjugare.

På årsdagen av Anders Zorns frånfälle samlas vi kring hans nyss avslöjade vård på Mora kyrkogård. Den som stått honom närmast har velat genom denna vård hägna den plats, som kyrkan för ett år sedan invigde, och en kamrat till den bortgångne har sört för att minnesmärket skulle enligt den givna planen genom linjer och utsirning värdigt påminna om en monumental konstnär och man.

»Hans verk visar vad han ville.« Dessa stolta och ödmjuka ord har Zorn en gång inristat i koppar under sitt porträtt. Hans verk är hans minnesvård. Naturen gav honom de rika gåvorna, själv såg han till att de icke förspilldes.

Hans vilja vart ett verk - må eftervärlden döma där-om. Med oavslätlig flit, i daglig, kärleksfull id, tills döden tog verktygen ur hans hand, arbetade han på sitt livs minnesstod. Den står för oss i levande färger och dagar, med den fläkt av gudomens makt att trotsa förgängelsen, som konsten äger. Zorn var ingen grubblare, ingen av dem som öda dyrbara år i maktlös vanda inför ett beslöjat ideal. Han var en tillbedjare i glädje, men dock i allvar och sanning. Hans konst var utåtvänd, men mycken dold och andäktig möda har det kostat honom att nå den starka ton av triumf, som fyller hans verk. Vad han ville som konstnär var livet. Det är lika mycket blod och sav som det är olja och vatten i hans tavlor. Pulsen går stark i dem, färgerna leva, linjerna leva. Med rätta lämnade därför Zorn, som var en mästare även i begränsningen, åt andra de bleka drömmarnas palett. Avstod han därmed från

Gravvården vid Mora kyrka

fantasiens värld, så var han nöjd att vara en av de suveräna härskarna på verklighetens rika marker; och där en inneboende andlighet trängde fram till ytan, där greps den av hans hand snabbare och säkrare än av diktarens famlande och tvekande pensel.

Men här är den stad, där det timliga livets besegrare reser sina segertecken. Den som vandrar här frågar med skalden: Vad säga de fredliga vårdar?¹ Varje grav, med eller utan vård, har en mänsklig levnadshistoria att berätta. Märklig och ovanlig även i sina yttre drag är den historia, som denna ovanliga vård förtäljer. Gossen från Mora, som lottlös gick ut i världen och vann ära och guld i främmande land och kom igen till sin mors stuga som en lyckoprins - alla kunna den sagan.

Många äro också de, som med större eller mindre rätt finna sig kallade att lämna bidrag till Zorns biografi och karakteristik. Han var känd överallt. Hans brusande levnadslust, hans soliga lynne, hans godmodiga humor, hela hans originella snille drog umgängesvänner till honom, som ljuset drar malarna. Den allmänna bilden av Zorn är längesedan färdig. Den låg utmärkt för den populära bildkonsten. Han var stor i måtten, hans dygder och fel sprungo folk i ögonen. Han tycktes i mycket handla efter egna lagar, han imponerade genom det lugn, som han satte emot alla omdömen. Han var ett ämne till en folkgunstling, och han har också blivit det. De som kommit honom närmare kunde i denna minnesstund ha mycket att tillägga och mycket att rätta i fråga om en bild, som den allmänna uppfattningen endast kunnat yxa till i grova och delvis falska drag. Nyansernas rikedom var stor i denna sammansatta personlighet, som hölls ihop av en förunderlig enande kraft.

Vänner

Det är en vansklighet att dö. Ens rätta minne lever kvar i några kännande sinnen, men känslan har svårt för att tala och utreda och dess logik har ingen beviskraft för utomstående. Men vänskapen ser och förstår för egen del. Ofta är det liksom i tillfälliga glimtar en själ klarast visar sig för en annan. Någon av oss erinrar sig kanske just nu ett samtal med Zorn i en stilla stund, då han var förtrolig och barnsligt enkel och god, och skulle vilja infoga det i hans biografi, om det vore möjligt utan hans varma tonfall och den vackra blick, som ledsagade orden. Någon gömmer kanske ett av hans sällsynta brev eller några lekande verser på en bemärkelsedag, i vilka en öm själ dallrar under skämtet med oförklungen äkthet. Här står kanske någon kamrat till Zorn från hans unga dagar, som just nu tänker på hur han var genial även i konsten att utan prål visa en fin och grannlaga tillgivenhet, en mans redliga sinne. Allt detta är vänskapens minnen och håvor, kära att bevara och kära att nämna i dag vid sidan av vad man vet om riksgivaren Zorns öppna hjärta och öppna hand.

För mig får Zorns minne sin fullaste och vackraste belysning, då jag ser det i samband med hembygden. Han var och förblev en trofast dalkarl. Det namn han bar var utländskt. Han gjorde det internationellt och visste att väl hävda den glans han gett det. Men detta främmande namn är numera så dalskt som trots något. Han glömde ej, som mången världsvandrare gör, sitt ursprung. Till socknen, där hans vagga stått i den stora vattenflodens år, återvände han från sina konstnärsfärder med en känsla av samhörighet, som växte, ju mer han reste. Hur anlagens arvslinjer löpa är i allmänhet svårt att uppdaga, och det meddelas från pålitligaste håll, att Zorn haft starkt estetiskt påbrå från fädernet. Så mycket lyckligare var det då, att han även uppifrån hade ett oförnekligt gry i och genom hela sin stams handafärdighet, som han visserligen drev oändligt längre än Dalarnes alla trätäljare och kistmålare. Detta sin konsts folkliga ättartal har Zorn aldrig förnekat utan tvärtom härligen bestyrkt. Han var en självgjord man, det var hans glädje, och som man kunde vänta, stod han bland de allra yttersta på andra sidan till den uppkomlingsbrackighet, som ringaktar sina anor. Man vill då också tro, att han här uppifrån ärvt det självständighetskrav, som han fick rikligen tillfredsställa och åt vilket han rest ett vårdtecken i Vasastoden vid Siljan.²

Och först då man tänker på Zorn som en son av det folk, bland vilket han växt upp, tycker man sig förstå

något av den inre mekanismen i hans natur. Stora mot-sättningar driva där sitt spel. Det är som ett krångligt urverk med många hjul men oron är regulatören, och det helas gång blir stadig och trygg som en god Moraklockas. Han hade den obetvingliga lusten att vandra och lära. Han hade en ofantlig lätthet att tillägna sig främmande bildning, främmande språk, främmande skick ända till raffinemang. Men som något helt naturligt axlade han åter Morarocken eller pälsen och gick ut i de ålderdomliga byarna, där han fann sig tillrätta, som han aldrig varit borta, där han fick tala sin barndoms tungomål oförvanskat med sina jämnåriga där han var Grudd Anders lika självfallet, som han för andra var den världsberömda Zorn. Det var ingen maskerad i detta och ingen uppstyld patriotism. Det var en äkta patriotism i varje lugnt och välbehagligt andedrag i hembygdens luft.

Han blev Dalarnes eller rättare dalfokets målare, sådan som ingen landsända haft. Han målade urmakaren och bysmeden så, att hans vörndnad för de utdöende hedervärda yrkena sken igenom. Han målade de gamla spelmännen, de sista som kunnat skapa låtar på uråldrig melodisk grund, och stråkens flykt förrådde, att målaren själv var gripen av samma musiks genius. Han målade Midsommardansen, där rörelsen och ljuset oförlikneligt bundo och bevarade förtrollningen från hans egna ungdomsnätter. Han målade kvinnorna i fanfarlik prakt, aldrig tröttnande lovsånger till rasens hälsa och fågning. Med största rätt målade han bland typerna sig själv; med en hövdingvärdig pomp bär han den ståtliga folkdräkt, vars bruk han återupplivat. Han blev en bevarare i stort av bygdens gamla kultur. Det var ingen vanlig samlarvurm, som drev honom, och inget enbart s.k. etnografiskt nit. Det gällde den odling, ur vilken han själv växt; den hade hans djupaste kärlek och intresse. Som den ende ansvarige arvingen i ett utdömt hus ville han rädda vad han kunde, innan förstörelsen kom, som flyttar bopålar och skingrar bohag. Och högt stod för honom denna odlings förträfflighet. I Gopsmor hade han ett tempel för sin traditionskultur. Dit drog han sig tillbaka, då den moderna kulturen ibland blev ursprungsmänniskan inom honom för fadd. Ingen som sett honom där kan betvivla det allvar, varmed han levde sig in i stämningen inom dessa färgmogna furuvägg. Där var allt oförfalskat primitivt, och husbondens egen mästarhand skar de nya träskedarna vid kvällsbrasan. Även den utbördes gästen lät sig gärna dragas in i denna meningsfulla lek, om han än avstod från att dela härlighetens högsta fröjd i det vinterbistra eldhuset invid Zorngården älvens is, och han förstod - om han hade någon uppfattning - att det hela för Zorn var ett be-

Zorngården

hövligt avbrott, ett friskt bad i en ren och kärv natur. Zorn var icke natursvärmare i den sentimentala meningen. Men han var som ett med naturen, en företeelse i den, liksom det i hans väsen fanns en betydlig elementär obändighet. Som varje riktig karl förstod han farans tjusning. Han fann en lust i att låta sin släde sträcka ut i vinande trav över bågande isar, att låta sin båt sticka ut på vida och upprörda vatten. Men dristigheten var icke dumdristighet. Han var situationerna vuxen, det fanns säker hand och säkert öga hos denne naturens son. Mitt sista minne av Zorn är en fiskefärd i fjol utför forsarna mellan Gopsmor och Mora. Som jag såg honom hela denna dag, den sista dag han njöt av sin förtrogna nejds djärva behag, med glömda krämpor, med glittrande munterhet, tycktes han mig ännu en gång ung och som en mästare av Dalarnes sommar. Jag är tacksam att det vart mig förunnat att samla slutintrycket av Zorn på en dag, då han var som bäst.

Det står på denna kyrkogård en annan minnessten, som nog i dag fallit mången av oss i hågen. Det är den vård, som Zorn i fjol reste åt sin moder. Han har själv skulpterat porträttbilden därpå, det är alltså ett av hans sista verk. Hon står framför ett fönster, och ett gyllene ljus står stilla bakom den blida gestalten. Zorn var ingen symbolist, men denna bild gör ett visionärt intryck. Det gyllene ljuset är som ett förklaringsssken i dubbel bemärkelse. Det är bilden av hans förklarade moder, hans Mona, men hon står där också som representanten för en moder i vidare mening, hans land. Det ljus, vari han såg sitt land, förklarar för oss mycket av det innersta hos Zorn.

Vi stå på ett ödmjukhetens rum, där det susar omkring oss. Skräpligt är allt vad människa är. Ja, för visso. Vi begrunda det även nu, då vi tänka på detta lysande och lyckosamma liv. Även den starkaste har sina fien-

Ansenliga gåvor har Mora fått av sin son Anders Zorn, ej blott materiella, men en ny glimmande frejd, liknande den då i forna tider hövidsmän skapades ur dessa skogars djup. Som en krona på sina drömmar om denna landsdels föregångsrätt och yverborenhet har han förordnat, att en stor del av hans konstnärliga kvarlåtenskap skall stanna här. Det minnesrika Mora har från idag ett nytt äreminne att uppvisa, vården över Zorn. Den är sprängd ur Gesundas famn, Gesunda dit han stämde Dalarnes spelmän till möte och tävlan.³ Gamla melodier spela omkring den. Minnet skall skifta i dunkel och ljus. Men väl skall man här förstå och på summan av Zorns livsgärning tillämpa, vad han skrev på modernemålet om sitt konstnärsskap

GÄRDI ONUMS WEISER WEN AN WILDÄ.⁴

Zorns porträtt av E A Karlfeldt

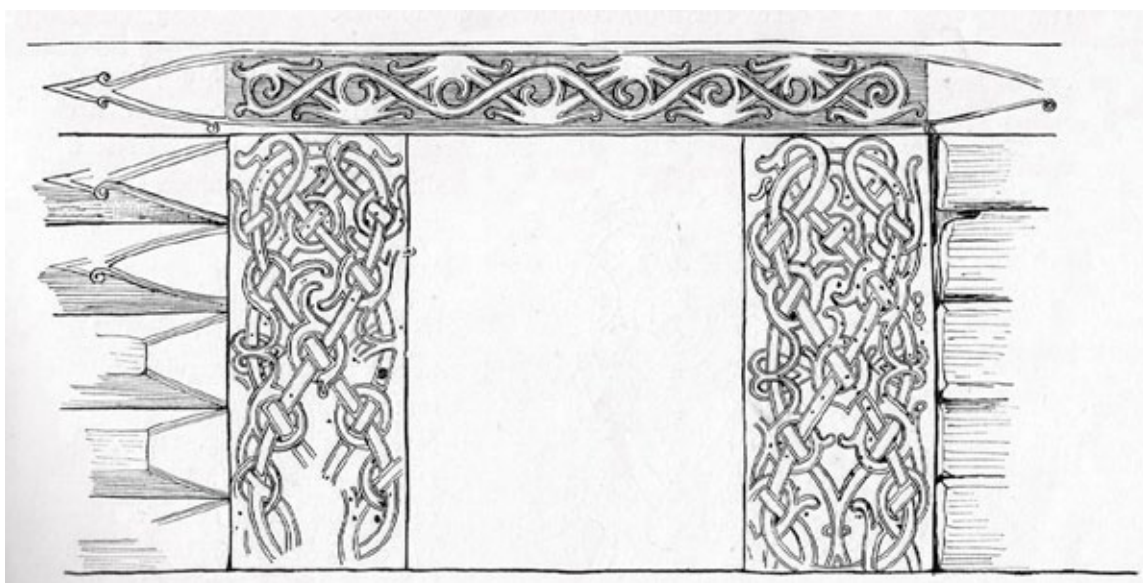
der, som till slut bli honom övermäktiga. För mycken kraft bryter sig själv, som de stolta vågorna sätta sig mot stranden. Bruten sökte Zorn sitt sista skydd i sitt hem, hos sitt livs goda skyddsande. Han slutade här, där han börjat. Ett stort stycke Dalarne, och mycket mer dessutom, gick bort med Zorn, men stora stycken av dess ursprunglighet och skönhet har han bevarat åt kommande släktled.

1. Citat från andra strofen av J.O.Wallins dikt Nu tystne de klagande ljuden, nr 492 i 1819 års psalmbok.

2. Zorns Vasastod avtäcktes i Mora 11 juni 1903. När täckelset fallit sjöng en blandad kör och en barnkör Karlfeldts dikt I Mora med musik av Wilhelm Peterson-Berger. Dikten ingår i Flora och Pomona, 1906.

3. Zorn utlyste 1905 en spelmanstävling i Gesunda, som ägde rum året därpå. Karlfeldts En hornlär i Flora och Pomona är dedicerad till Zorn.

4. Zorns motto på moramål, "Gärdi onums weisär wen an wildä". »Hans verk visar vad han ville» är översättning till rikssvenska.

"Ornament på dörrparti till timmerhus från 1288 i Fåsås fjäbodar i Mora, nu i Zorns samlingar. Uppmätning och teckning av Homman och Boëthius 1927."

Emma Zorn en konstnärshustru

Zornsamlingarna fullföljer 150-årsjubileet med en specialutställning om Anders Zorns hustru Emma, som efter sommarens succéartade utställning med "Zorns mästerverk" säkerligen kommer att väcka stor uppmärksamhet

Utställningen om Emma Zorn handlar om en stark och intressant kvinnas livsgärning vid sidan av sin berömde make och hans verk. Vi möter henne i hans konst, såväl i porträtten som i genrebilderna. De berättar historien om den bildade högborgerliga flickan som gifte sig av kärlek med en ung fattig konstnär, vars liv och karriär hon påtagligt kom att påverka och utgöra en viktig del av. Som modell, musa och kritiker framträder hon, en penseltvättande och välplanerad konstnärshustru med ambitioner. De tidiga

romantiska akvarellerna ger plats för monumentala färgmättade porträtt som visar Emma Zorn som aktad maka, med engagemang inom folkbildning och filantropi.

Men betraktaren var inte alltid Zorn. Konstnärsvännerna målade och skulpterade hennes drag och kameran följde hennes väg från barndomens välregisserade fotografier i Stockholm till ålderdomens snapshots, tagna i Mora. För att få en så mångfasetterad bild av Emma Zorn som möjligt har vi grävt i arkiven, fyndat i garderober och smyckeskrin samt lyssnat till både samtidens och eftervärldens beskrivningar av henne. Vem var hon? Vad ville hon? Vad har hon betytt?

(Ur pressmeddelande från Zornmuseet.)

Emma Zorns frustuga och folket från länsmansgården

Privatchauffören Jannes Norlin tillsammans med Emma Zorn och Gerda Boethius med Stådjan och Nipfjället i bakgrunden.

Anders Zorns porträtt av sin hustru Emma.

Några få stenkast från länsmansgården i Mora-Noret lät Anders Zorn inrätta en gäststuga, som kom att kallas Frustugan. Där kunde Emma Zorn inhysa gäster, som förväntades stanna en längre tid. Vännen Carl Larsson lär vid något tillfälle ha sagt att Frustugan egentligen fungerade som ett pensionat. Nu behövdes en lillpiga, som tidvis kunde stå till gästernas förfogande. Anna, som var en kär skyddsling för Emma hade tidigt blivit föräldralös och hamnat på Zornska barnhemmet. Emma engagerade sig för henne och tog henne till Zorngården, där hon som lillpiga blev en viktig person.

För sig själv och sina gäster kom Emma tidigt att anlita den taxirörelse, som drevs av två bröder på länsmansgården, Jannes Norlin och hans bror Gustaf. När Jannes 1936 inköpt en ståndsmässig Chrysler för sin

taxiverksamhet blev Emma en trogen kund och Jannes blev något av privatchaufför. Så småningom fann taxichauffören och lillpigan varandra, gifte sig och med tiden föddes sonen Mikael, som numera är ledamot av släktföreningens styrelse.

1935 startade Jannes Norlin Shells bensinmack med däckverkstad i centrala Mora. Grannpojken Gösta Skeri, även han en länsmansättling, anställdes och var den som skötte macken och ofta fick uppdraget att ta hand om Zorngårdens T-Ford med registreringsnummer W 70, som anskaffats för Zorngårdens drängar. Bilen finns ännu i drift och förgyller varje sommar Classic Car Week i Rättvik. Gösta Skeri var far till Bertil Skeri, vår uppskattade webbmaster med ansvar bl a för släkttavlan över kronolänsman Mats Ersson Nohrmans ättlingar.

Gösta Skeri och T-Forden W-70

Jannes Norlins sexcylindriga Chrysler från 1936.

Emma Zorn och lillpigan Anna

För medlemsbladets räkning har Mikael Norlin lånat ut kort och ett par brevkort, som Emma Zorn skrivit till Mikael's mor Anna under den tid hon var lillpiga på Zorngården. Utan tvekan kan man förstå att det rått ett mycket gott förhållande mellan de två.

Lillpigan med gäster i Frustugan

Årh. 10. 1935
 Kära Anna.
 Om förde, så vill hoppas
 jag ni alla fyra ska komma
 till Mora.
 Fröken skall to uppe i Bergsmo
 ummelt så du får ligga i hus
 hos mig liksom tidigare.
 På söndag e. m. kommer Per Bengt
 som skall ligga i hus i Bergsmo
 och så du och Per och Per och
 skall ha en liten ummelt i andra
 huset. Det är bra ledsamt att
 ha en intressant dag, jag
 hoppas att Per skall så tillbringa
 söndag och kvällen i Mora hos
 någon, men vi skall ta att
 det finns mat hemma och söndag.
 Bäst att Lilla Sata och Per
 och Per och Per.
 Håll alla på er alla här
 Tillgivenhet
 Emma Zorn

Göteborg 9. 6. 1935
 Kära Anna.
 Nu är det våra planer
 att ni ska komma hem
 torsdag kväll mellan 10-11
 med bil. Per klgo är med
 och skall klarna ett par
 dagar, men nu är det väl
 han är i såkl vankiga men
 två happar uph i Mora huset.
 Fröken skall to på Bergsmo
 rum med du får ligga
 i hus hos mig liksom tidigare
 Det är bäst om Per
 ordning till mat alons
 torsdag kväll, något
 kallt kött, potatis var
 i thermos, vin och
 sen eller något kaffe
 vi om vatten. Till middag
 för att och jag
 ska i Zorngården.
 Säg Per att det är ink
 väl att ni ska jag fram
 en lilla så sen, men
 om Abbe är vaken kan
 han få komma.
 Nu är ju alla hemma
 utom Minnie.
 Håll alla på er
 Tillgivenhet
 Emma Zorn

”Emma och Uno – visst var det kärlek”

Som gammal morabo och ivrig folkhögskolevän kan man inte låta bli att snabbt bläddra i Märta Tikkanens nya bok ”Emma och Uno – visst var det kärlek”. Förhoppningarna är att få se om Mora och Skeriol nämns. Uno var författarinnans morfar, den legendariske och av dalfolket så högt aktade folkhögskolekämpen Uno Stadius. Han var en av dem, som sådde fröet till Mora folkhögskola.

Och mycket riktigt. Med tillfredsställelse och glädje konstaterar man att Mora finns med i texten. Men glädjen förvandlas ganska snabbt till undran, när man läser att textraderna är hämtade från ett brev, som tillsammans med några kakor var den enkla julklapp, som Uno sände hem till sin hustru och de sex barnen inför julen 1905. Bara några veckor tidigare hade hans hustru fött parets sjätte barn och ändå hade Uno tackat ja till att tillsammans med bl a Karlfeldt få fira julen hos Emma och Anders Zorn på Zorngården. Men låt oss börja från början!

”När de träffades är hon arton, mindre än ett år senare är de gifta. Året är 1898. Hon är nitton när det första barnet föds. När det sjätte föds är hon tjugofem, då bor de inte längre tillsammans men hon skriver kärleksfulla brev till honom. De skiljer sig när hon är trettiofem. Hon lever ensam i fyrtio år. Inte heller han gifter om sig De sex barnens försörjning faller helt på henne Så kan man sammanfatta ett liv, min mormors liv” Morfar har jag inget minne av Han var folkbildare och redaktör, arbetade för Finlands självständighet, fick hastigt ge sig av. Sen grundade han folkhögskolor runt om i Sverige, en entusiast och idealist som stötte sig med alla, ständigt på väg vidare.... Hur var det? Vad hände? Varför gick det som det gick?”

Så inleder Märta Tikkanen sin skildring av en annorlunda kärlekssaga, en saga som också kom att beröra Mora och framförallt Zorngårdens folk..

I det första kapitlet skildrar Märta Tikkanen morföräldrarnas ursprung i ansedda finlandssvenska släkter i en tid då Finland var ett storfurstendöme och en del av Tsarryssland. De som under senare år deltagit i släktmöten med ättlingar efter kronolänsmannen

Mats Ersson Nohrman från Mora–Noret känner igen sig i skildringar från familjehändelser och platser som Kyrkslätt, Esbo, Grankulla, Lojo, Porkkala och Sundby för att inte tala om Borgå. Man väntar sig nästan att någon av kronolänsmannens efterkommande ska dyka upp. Nu får man nöja sig med att få veta att Unos mor fungerade som läxhjälp i familjen Segerstråle.

I fortsättningen av sin bok skildrar Märta Tikkanen mormor Emmas och morfar Unos märkliga liv. Man får följa hans ständiga kringflackande liv som föredragshållare, agitator och idégivare bl a till ”arbetarnas universitet”, Brunnsviks folkhögskola, vars första föreståndare han blev. Han blev fö något av en fadder för folkbildningen i Dalarna och umgicks flitigt med både Zorn, Karlfeldt, Carl Larsson och Ankarcrona. Han var emellertid en rastlös person och råkade gång på gång i konflikt med samhällets företrädare och med prästerskapet i synnerhet. I de bredare lagren i Mora åtnjöt Uno stor aktning och firades som framstående körledare och som idégivare till de rörliga folkhögskolekurserna i Siljansbygden.

Midsommaraftonen 1906 hände något som visar hans ställning bland folket runt Siljan. Händelsen har skildrats i minnesboken Kampår och brytningstider i svenskt kulturliv, som kom ut efter Unos död 1937 och som nu återges av Märta Tikkanen i boken .

”Konserten skall försiggå i kyrkan, men minuterna innan den ska börja meddelar landshövdingen Uno att kyrkoherde Gustafsson tänker förbjuda honom att komma in i kyrkan för att dirigera. Trotsar han förbudet kommer dörrarna att stängas för publiken.

Zorn som står bredvid får klart för sig vad det handlar om, viskar nånting till sin kusk Verner som rusar iväg. Landshövdingen är upprörd men råder Uno att undvika skandal och be en musikdirektör bland publiken fungera som dirigent, vandrar iväg för att meddela sångarna. Men får beskedet: -Om int´ vi får sjunga för Stadius så sjunger vi int´alls...

Generalstrejk bland de tre hundra sångarna från Solerön, Mora, Orsa, Rättvik och Leksand. I samma ögonblick kommer Verner springande och Zorn lugnar Uno:

Uno Stadius avbildad av Anders Zorn.

”-Du kan vara lugn, kyrkoherden kan inte stänga kyrkdörren, nyckeln är försvunnen.

Kyrkoherden som har hört om körens vägran vandrar iväg för att stänga dörren, blir mäkta förgrymmad men kan ingenting göra, publiken strömmar in i kyrkan som blir fylld till sista plats.

*Kyrkoherden försvinner snabbt från platsen. Konser-
ten blir en stor succé.”*

Om Unos hustru Emma tycks dock folket runt Siljan ha varit ganska okunnigt. Att han försummade sin hustru och sex små barn och dessutom ganska omgående slösade bort Emmas morsarv tycks också ha varit oomtalat. Som en charmig och kringflackande person med begränsad hänsyn till familjen tycks han ha hållit skenet uppe ganska väl.

Inför julen 1905 har Uno stora problem med ekonomin och är beredd på det värsta. Trots att hans hustru

nyligen fött sitt sjätte barn tackar han ja till att få fira julen i makarna Zorns hem tillsammans med bortåt fyrtio personer, bondfolk och konstnärer, däribland Karlfeldt. Han har dock sina tankar hos barnen och skickar iväg en låda med pepparkakor till dem - grisar, dockor mm grant utmålade enligt gammal sed. Dessutom postar han en låda med tunnbröd med följande bruksanvisning;

-Man steker sill på glöd, skalar hel kokt potatis, river en bit av tunnbrödet och lägger sillbitar, potatis och några klickar smör på tunnbrödsbiten som man rullar ihop och håller i handen, när man äter den. Brödet är ojäst och det är därför bäst att barnen inte äter för mycket åt gången.

I Emma Zorn hittade Uno en samtalspartner som han hade stort utbyte av. Inte minst diskuterade de ”äkenskapet och andra bråkigheter”. Märta Tikkanen

skriver: *"Där hade det varit roligt att vara en fluga i taket och höra vilken bild Uno gav av sin syn på äktenskapet och förhållandet till sin Emma borta i finska Överby. Den intelligenta och självständiga Emma Zorn kunde säkert ställa besvärliga frågor och ge Uno svar på tal. Som han förmodligen skickligt slunkit undan"*.

Dagarna hos Zorn, där också skalden Karlfeldt och landshövdingen Holmqvist fanns med, kom dock att handla mycket om planerna på en folkhögskola i Mora. Dessutom fick Uno ett viktigt uppdrag av Zorn, som säkert var medveten om Unos usla ekonomi och ville ge Uno sitt stöd. Han fick nämligen uppdraget att börja katalogisera Zorns alla konstverk och etnografiska samlingar.

Avsnitten om Mora upptar naturligtvis endast en begränsad del av Tikkanens bok, men är av stort intresse för detta medlemsblads läsare med tanke på att Anders Zorn ju var länsmansättling. Det finns dock anledning att uppmana läsarna att ta till sig hela den berättelse om sin mormor och morfar, som Tikkanen presenterar i boken. Det är en fängslande berättelse om två starka personligheter i en tid av stora förändringar, där ändå frågan om kärlek är det dominerande. Att kort återge något är inte möjligt. Det enda tänkbara är att uppmana alla att läsa hela boken. Märta Tikkanen har verkligen lyckats ge liv åt sina morföräldrar och i synnerhet åt mormor Emma, som ensam fick sörja för familjens väl.

Eftertankar

Märta Tikkanens skildring av sina morföräldrar kan inte leda till annat än eftertankar. Tankesmedjorna med de stora kultur- och folkbildningspersonligheterna Karlfeldt, Zorn och Stadius stimulerar likaså till eftertankar. Så här i efterhand känns de nästan som om det rörde sig om tre vice män. Deras sammanträden på Zorngården under julen 1905 för att få igång bildandet av Mora folkhögskola omnämns också i notiser i dalapressen 5 och 9 januari 1906.

Zorn blev tidigt berömd och erkänd. Han kunde ta bra betalt för att måla kungligheter och presidenter och blev därmed också en förmögen man, som vid sin sida hade en välbärgad och betydelsefull kvinna.

Karlfeldts eftermäle innefattar ju ett nobelpris även om det utdelades postumt. Hans förhållande till hustrun Gerda var inte utan komplikationer. Han var redan en man på 36 år och hon endast 19 år då deras kärleksförhållande inleddes.

Stadius slutade trots betydelsefulla insatser sina dagar i fattigdom. För det stora flertalet torde han tyvärr dock vara bortglömd. Man bör emellertid minnas att tiotusentals män och kvinnor, som haft förmånen att ha varit på folkhögskoleelever i bl a Mora och Brunnsvik återfinns spridda långt ut i den vida världen. Man finner dem överallt som levande påminnelser om de insatser som bar signum av Uno Stadius och hans vapendragare. De finns ofta på betydelsefulla poster i samhället, som kommunalråd eller regeringsledamöter, som sjuksköterskor eller läkare, som skickliga arbetare och tjänstemän, som fackliga förtroendemän eller enkla människor mm , mm. Hur många var det som tackade Stadius för hans insatser?

Ett vanligt talesätt är att det bakom alla framgångsrika män finns en kvinna. Tyvärr glömmar man dock oftast att det är dessa kvinnor, som fick betala ett högt pris för sina mäns framgångar.

Emma Zorn bar trots all förmögenhet t ex på sorgen över att inte få några egna barn. Hon har dock blivit ihågkommen bl a som kvinnan bakom barnhemmet i Mora, känt som Zornska barnhemmet.

Gerda Karlfeldt fick länge finna sig i att vara åsidosatt både som ogift mor och som skaldens "hushållerska". Så småningom gifte sig paret Karlfeldt och hon blev doktorinnan Gerda på Sångs och fick dra nytta av makens nobelpris, något som möjligen kan ha varit en tröst.

Emma Stadius, som länge varit okänd för den breda allmänheten, har nu genom Märta Tikkanens bok plötsligt blivit en stor kvinna och moder. Att hon fick sluta sina dagar som mor och mormor till en skara barn och barnbarn, känns som en rättmätig upphöjelse. "Alla vi sex mammas barn", ett uttryck som Märta Tikkanen poängterar i sin bok, ger en antydning om ett för Emma lyckligt slut i en varm och tillgiven krets, där också morfar Uno faktiskt och trots allt fanns med i omtankarna.

FH

Kursdeltagare i folkhögskolekursen på Sollerön 1905 samlade till avslutning vid Skinnargården. Det var i detta sammanhang som tanken på Mora folkhögskola tändes. I mitten av bilden, mellan de två grupperna, skymtar kursledaren Uno Stadius. Hans posering utgör ett gott exempel på hans förmåga att finna platser som ger sken av honom som en centralgestalt. Den kortväxte eleven, nr 3 från höger i främsta ledet, är Karl Lärka. Det var sannolikt här och i detta sammanhang, som han lade den första grunden till sina kulturinsatser. Stugan på bilden har senare fungerat som klubbstuga för Sollerö IF. Den återfinns efter flyttning från nuvarande konsumtomten vid slalombacken på Gesundaberget.

Foto: Matias Uusikylä

Författarinnan Märta Tikkanen i unga år.

Möt författarinnan MÄRTA TIKKANEN

18 november kl 14.00
Mora folkhögskola

Tfn. 0250-710 07
Entré 50:-

